

Gelenekselden Post/Moderne Tasavvufun Sosyolojisi

Editör
Mustafa Tekin

eski
yeni

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No. | General Publication Number: 1702

FCR Sertifika No. | Certificate Number: 46550

ISBN: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Eskiyeeni

Yayın No | Publication Number: 342

Kitap Adı : Gelenekselden Post/Moderne Tasavvufun Sosyolojisi

Book Title : The Sociology of Sufism From Traditional to Post/Modern

ISBN : 978-625-5536-55-6

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786255536556

Editör | Editor: Mustafa Tekin | orcid.org/0000-0001-6854-3800

Kurum | Institution: İstanbul Üniversitesi

ROR ID: ror.org/03a5qrr21

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book - Editorial

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 406 (xiv + 392)

Yayın Tarihi | Publication Date: Ekim | October 2025

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HRAB - Din Felsefesi | Philosophy of religion

BISAC: REL062000 - Din / Sosyoloji | Religion / Sociology

THEMA: QRM - Din Sosyolojisi | Sociology of religion

LC Classification: BP188 - Tasavvuf / İslam Mistisizmi | Sufism / Islamic Mysticism

DEWEY: 297.4 - İslam Mistisizmi | Sufism (Islamic Mysticism)

WoS Category: SOCIOLOGY Sosyoloji | Sociology

WoS Citation Topics Meso: 5.2 - Kültür ve Sosyal Teori | Cultural and Social Theory

WoS Citation Topics Micro: 5.2.21 - İslami Modernlik | Islamic Modernity

Scopus Subject Areas: 3300 - Sosyoloji ve Siyaset Bilimi | Sociology and Political Science

Atf Bilgisi | Cite as: Tekin, Mustafa (ed). *Gelenekselden Post/Moderne Tasavvufun Sosyolojisi*. FCR Yayın Ltd., 2025.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Makalelerin dil ve içerik bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Gelenekselden Post/Moderne Tasavvufun Sosyolojisi

Editör
Mustafa Tekin

Ankara 2025

Editör Hakkında

Prof. Dr. Mustafa TEKİN

1968 yılında Konya’da doğdu. 1991 tarihinde Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 1995 tarihinde Din Sosyolojisi bilim dalında “Mevlâna Celâleddin Rûmi’nin Eserlerinde Din ve Toplum” isimli teziyle yüksek lisansını tamamladı. 2003 yılında “Türkiye’de Aydın Kadınlara Göre Din ve Kadın” isimli teziyle doktor oldu. 2004 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesine Yardımcı Doçent olarak atandı. 2006-2007 öğretim yılı içinde İngiltere’de York Üniversitesi Centre For Women’s Studies’de “A Comparative Study on the Freedom of Women in the Context of Religion-The Cases of Turkey and England” (Din Bağlamında kadın Özgürlüğü Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma-Türkiye ve İngiltere Örnekleri) konusunda doktora sonrası araştırma yaptı. 2009 yılında doçent; 2014 yılında profesör oldu. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde din sosyolojisi A.B.D. başkanı ve öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

Çalışma alanı din sosyolojisi olup kadın, din, sekülerleşme, modernizm, postmodernizm, özgürlük, insan hakları vb. konularda çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Yazarın daha önce gazete ve dergilerde birçok köşe yazısı ve makalesi yayımlanmıştır. Şu ana kadar yazar, bir kısmı edisyon olmak üzere 40 kitap, farklı akademik ve sivil dergilerde makaleler, ulusal ve uluslararası sempozyumlarda bildiriler yayımlamıştır. İlgi ve okuma alanları ilahiyatla birlikte sosyoloji, felsefe, edebiyat, siyaset ve antropolojiyi kapsamaktadır. Halen “Beytül Hikme İslam Düşüncesi Enstitüsü” başkanlığını sürdürmektedir. Aynı zamanda “Yetkin Düşünce” ve “Toplumsal Değişim” dergilerinin genel yayın yönetmenidir. Evli ve iki çocuk babası olup Arapça ve İngilizce bilmektedir.

About the Editor

Prof. Dr. Mustafa TEKİN

He was born in Konya in 1968. He graduated from Selçuk University Faculty of Theology in 1991. He completed her MA in Sociology of Religion in 1995 with a thesis titled “Religion and Society in the Works of Mevlana Celaleddin Rumi.” He received her PhD in 2003 with her thesis titled “Religion and Women According to Intellectual Women in Turkey.” In 2004, He was appointed Assistant Professor at Çanakkale Onsekiz Mart University Faculty of Theology. During the 2006-2007 academic year, He conducted postdoctoral research on “A Comparative Study on the Freedom of Women in the Context of Religion – The Cases of Turkey and England” at the Centre For Women’s Studies at York University in the UK. He became an associate professor in 2009 and a full professor in 2014. He currently works as a faculty member and head of the Department of Sociology of Religion at Istanbul University Faculty of Theology.

His field of study is the sociology of religion, focusing on topics such as women, religion, secularization, modernism, postmodernism, freedom, human rights, and more. The author has previously published numerous columns and articles in newspapers and magazines. He has published 40 books, some of which are editions, articles in various academic and non-governmental journals, and proceedings at national and international symposiums. His areas of interest and reading encompass sociology, philosophy, literature, politics, and anthropology, as well as theology. He currently serves as the president of the Beytul Hikma Institute of Islamic Thought and is the editor-in-chief of the magazines Yetkin Düşünce and Sosyal Değişim (Social Change). He is married with two children and speaks Arabic and English.

Kitap Hakkında

Gelenekselden Post/Moderne Tasavvufun Sosyolojisi

Modernlikle birlikte ontolojik ve epistemolojik kırılma, sistematik olarak dünyaya yeni bir perspektifle bakışı birlikte getirmiştir. Bu minvalde tüm dünyada küresel ölçekte yaygınlık kazanan moderniteye, birçok alandaki gelişmeler eşlik etti. Modernliğin hem inşası hem de yerleşiklik kazanmasında sosyal bilimlerin ve özelden sosyolojinin lojistik desteğine dikkat çekmek gerekmektedir. Bu durum aslında sosyal bilimlerden paradigmal olarak Batı'nın epistemoloji üretilirken, bu epistemolojinin dünyanın farklı kültürleri ve medeniyetlerini dönüştürücü bir rol oynadığı görülmektedir. Böylece Batı dışındaki diğer din ve kültürler Batı'ya uyum ile ancak kendilerini var edebilmektedirler. Dolayısıyla sürekli Batılı epistemoloji ile kendilerini okumaya ve anlamaya çalışmaktadırlar.

Bu problem müslüman toplumlarda çağdaş dönemde tartışılmaya başlanmıştır. Nitekim “bilginin islamileştirilmesi”nden başlayarak İslam ve sosyal bilimlerin ve sosyoloji arasındaki ilişkiler birer sorun olarak incelenmektedir. Fakat doğrusu burada tam bir süreklilik sağlanamamıştır. Bu zihni arkaplandan hareket ederek islami ilimler ve sosyoloji arasındaki ilişkiler bir seri çalışma ile ele alınmıştır. Bu serinin halkalarından birisi de tasavvuf sosyolojisidir.

“Gelenekselden Post/Modern'e Tasavvufun Sosyolojisi” ismini taşıyan bu çalışma, tasavvufun farklı konularının sosyolojik analizlerini yapmaya gayret etmektedir. Gerek geleneksel dönemde gerekse içinde yaşadığımız dönemde tasavvufun toplumla ilişkisinde ortaya çıkan formları ve toplumsallıkları incelemektedir. Mustafa Tekin tarafından editöryal olarak hazırlanan bu çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Toplam onüç yazar bu çalışmaya katkıda bulunmuştur. İlk bölümde tasavvufun bir zühd hareketi olarak ortaya çıkışı ile sosyal sınıflardaki konumu ve Hıristiyan mistisizmini ele alan yazılar bulunmaktadır. İkinci bölümde, tasavvuf geleneğinin değişmesi, gelenekte ve içinde yaşadığımız çağda tasavvuf anlayışı ve değişimleri ile Türkiye'de tasavvuf üzerine analizler yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise, tasavvufun bugün postmodernizm ve posthumanizm ile etkileşimleri ile çağdaş mutasavvıf portreleri tartışılmaktadır. Tasavvufa dair çağdaş dünyada sorulan soruları çalışması açısından aktüel içerikler taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf; Sosyoloji; İrfan; Tarikat; Toplum

About the Book

The Sociology of Sufism From Traditional Tto Post/Modern

The ontological and epistemological rupture that accompanied modernity brought about a systematic new perspective on the world. In this vein, modernity, which has gained global prevalence worldwide, has been accompanied by developments in many fields. It is necessary to highlight the logistical support of the social sciences, and sociology in particular, in both the construction and the establishment of modernity. This situation demonstrates that while Western epistemology is being developed paradigmatically through the social sciences, this epistemology plays a transformative role in the world's diverse cultures and civilizations. Thus, religions and cultures other than the West can only exist through adaptation to the West. Consequently, they constantly strive to read and understand themselves through Western epistemology.

This problem has begun to be discussed in Muslim societies in the contemporary era. Indeed, starting with the "Islamization of knowledge," the relationships between Islam, the social sciences, and sociology have been examined as problems. However, in reality, complete continuity has not been achieved. Building on this intellectual background, the relationships between Islamic sciences and sociology have been addressed in a series of studies. One of the links in this series is the sociology of Sufism.

This study, titled "The Sociology of Sufism from Traditional to Post/Modern," attempts to provide sociological analyses of various themes within Sufism. It examines the forms and socialities that emerged in Sufism's relationship with society, both in the traditional era and in our current era. This study, edited by Mustafa Tekin, consists of three sections. A total of thirteen authors contributed. The first section contains articles addressing the emergence of Sufism as an ascetic movement, its position within social classes, and Christian mysticism. The second section examines the evolution of the Sufi tradition, the understanding and changes of Sufism within the tradition and in the contemporary era, and analyses of Sufism in Turkey. The third section discusses Sufism's interactions with postmodernism and posthumanism, as well as portraits of contemporary Sufis. The study addresses questions posed about Sufism in the contemporary world and carries current implications for the study.

Keywords: Sufism; Sociology; Wisdom; Tarikat; Society

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	xi
BİRİNCİ BÖLÜM	
TOPLUMSALLIKLAR BAĞLAMINDA TASAVVUF	
Bir Zühhd Hareketi Olarak Tasavvuf ve Toplumsal Dinamikleri <i>Prof. Dr. Kadir CANATAN</i>	3
Tasavvuf ve <i>Sociologia Perennis</i> /Ezeli/Kalıcı Sosyoloji <i>Prof. Dr. Ali COŞKUN</i>	23
Sosyal Sınıflarda Tasavvuf ve Tarikatların İşlevleri <i>Prof. Dr. Muhammet ÖZDEMİR</i>	51
Hıristiyan Mistisizmi ve Tasavvuf <i>Dr. Aslıhan GÜL</i>	75
İKİNCİ BÖLÜM	
GELENEKSELDEN MODERNE TASAVVUF ve ÇAĞDAŞ SORU(N)LAR	
Modernitenin Yol Açtığı Yabancılaşma Girdabında Günümüz İnsanının Tasavvufa Yöneliş Çabası <i>Prof. Dr. Kadir ÖZKÖSE</i>	109
Tarikatların Geleneği Değişti mi Bozuldu mu? <i>Prof. Dr. Özcan GÜNGÖR</i>	129
Tasavvufu Hadislerle Hadisleri de Tasavvufuyla Temellendirme Üzerine Bir Deneme <i>Dr. Bilge KILIÇ</i>	155
Geleneğin Yeniden İcadı: Metafizik Uzmanlığı Hakkında Bir Vaka Çalışması <i>Dr. Öğr. Üyesi Figen BALAMİR</i>	191

Türkiye'nin İslam Anlayışında Tasavvuf: Tarihsel Bir Bakış ve Güncel Sorunlar <i>Prof. Dr. Mehmet AKGÜL - Dr. Öğr. Üyesi İbrahim KAYNAK</i>	227
---	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TASAVVUFUN “BUGÜN”LE ETKİLEŞİMLERİ

Çağdaş Tasavvufun Durumu ve Mutasavvıfın Sosyolojik Portresi <i>Prof. Dr. Mahmut Hakkı AKIN</i>	267
--	-----

Hz. Ebu Zer'in Zühd Anlayışını Çağdaşlaştırmak <i>Dr. Öğr. Üyesi Osman DERTLİ</i>	283
--	-----

Tasavvufun Post/Modernizme İmkânı <i>Prof. Dr. Mustafa TEKİN</i>	311
---	-----

Post-Human Dindarlık Üzerine Bir Öngörü Denemesi -Tasavvufî Öğretinin Evrenselliği Bağlamında- <i>Prof. Dr. Ahmet KELEŞ</i>	341
---	-----

YAZARLARIN ÖZGEÇMİŞLERİ	377
DİZİN	387

ÖN SÖZ

Batı orijinli olarak kabul edilen sosyolojinin, modernlikle bağlantılı ve hatta ona paralel seyri, ilk önce Batı daha sonra Batı dışı toplumlarda modern bir toplumsal yapının inşası olmuştur. “Toplum”ların nesnel incelemesini hedeflediğini belirten sosyolojinin modern toplumları bir anlama aracı olarak devrede olduğunu bilmekteyiz. Bu, özellikle müslüman toplumlarda sosyolojik bilginin doğası konusunda birtakım tartışmaların yükseltilmesini sonuçlamıştır. Nitekim müslümanların farklı coğrafyalarda “bilginin İslamileştirilmesi”nden müslüman toplumların kendi teorilerini üretmesine kadar ortaya çıkan edebiyat sosyolojinin yeni bir bağlamda ele alınmasını da zorunlu kılmaktadır. Zira Batılı toplumların kültür ve değerlerini üreten hatta çoğunlukla batı toplumlarının kendi teorilerini üretmesi yolunda işlevselleştirilen sosyolojinin bir bilim olarak farkındalığı önem taşımaktadır.

Gerçi İbn Haldun yüzyıllar öncesinde İslam dünyasının (= İslam düşüncesinin) krizlerini görerek bunu tarih anlayışına eleştiriler çerçevesinde dile getirmiştir. “Umran ilmi” kavramsallaştırması çerçevesinde kendi tabiriyle “ictimai hadiselerin tabiatı”nı ortaya koymayı hedeflemiştir. Bu bağlamda İbn Haldun’un Mukaddime’deki çabalarının önemli noktalara atıfta bulunduğunu belirtmek gerekir. İlkın, İbn Haldun tarih okumasından, aslında olayların sebep ve sonuçlarına odaklanan sosyolojiye geçiş yapmıştır. Bir başka deyişle, yatay okumadan dikey okumaya intikal etmiştir. İkincisi, kendi döneminin koşulları çerçevesinde “ictimai hadiselerin tabiatı”nı nesnel bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. Üçüncüsü, bunlara dayanarak kendi dönemindeki toplumun teorisini ortaya koymak istemiştir. İbn Haldun’un bu çabalarıyla bugün kimi çevrelerde seküler bir çaba olarak nite-

lendirilirken, aslında bugünün müslüman düşünürlerine ihtiyaç olan bir menfez açmaya çalışmaktadır.

Müslümanlar bir asrı aşkın bir zamandır bir şekilde genelde sosyal bilimler özelde sosyoloji ile ilgilenmektedirler. Sosyolojinin batılı modern toplumların, fıkın ise müslüman toplumların sosyolojisi olarak görenler de sosyoloji yapmaya devam etmektedirler. Fakat bu arada Batı ile islam dünyası arasındaki ontolojik ve epistemolojik farklılığa aldırmayanlar aslında müslüman toplumlar için hem Batı'yı modellemeye devam etmekte hem de batılı epistemolojiyi üretmektedirler. Halbuki müslümanların tarihsel ve aktüel olarak kendi topluluklarının bilgisini üretmek gerekmektedir. Batı'da üretilen sosyal bilimler müktesebatına dikkatle bakıldığında, bunların bir şekilde Batı ve Hıristiyan teolojisinin sekülerleştirilmiş bir biçimi olduğu müşahede edilecektir.

Böyle bir hassasiyetten hareketle bizden önce başlatılan bazı çabaları sistematik hale getirme noktasında bazı çalışmalar ortaya koyduk. Din sosyolojisi alanında lisansüstü çalışmaya başladığında hocamız Prof. Dr. Bünyamin Solmaz'ın Kur'an ve hadislerde yer alan sosyolojik kavramlara bizi çalıştırdığını zikretmeliyiz. Yine hocamız Prof. Dr. Mehmet Bayyığıt bu tür çalışmaları yoğun olarak teşvik etmiş ve "Kur'an Sosyolojisi Üzerine Denemeler" isimli edisyon kitabı ete kemiğe büründürmüştür. Biz bunları devam ettirilmesi gereken bir görev şeklinde addederek 2013 yılında "Sünnet Sosyolojisi" isimli edisyon bir çalışma neşrettik. Daha sonra bunu "Fıkıh Sosyolojisi", "Fıkın Sosyolojik Anatomisi", "Mezhep Sosyolojisi", "Çağdaş Sünnet Kritikleri", "Kelam Sosyolojisi" çalışmaları takip etmiştir. Elinizde "Gelecekselden Post/Moderne Tasavvufun Sosyolojisi" ismini taşıyan bu çalışma bu serinin bir devamı niteliğindedir ve inşallah farklı temalarla devam edecektir. Temennimiz bu yakalanan damarın bir ekol olmasıdır ki, bugün ve gelecekte yoğun çalışmalar bizi beklemektedir. Bu seri çalışmaları yayımlayan Eskiyei yayın-

larının yerine getirdiği tarihi misyonun önemi hiç şüphesiz gelecekte daha iyi anlaşılacaktır. Bugün müslüman toplumlardaki kriz ve zafiyet çok boyutludur. Gündelik hayatın tüm alanlarına sirayet eden bu yetmezlikleri her şeyden önce bir düşünce krizi şeklinde okumalıyız. Çok geniş kapsamlı olarak tahayyül ettiğimiz İslam düşüncesi bir yandan Batı'nın çoklu tasallutlarından ve zihinsel sömürgeleş(tir)meden kurtulmak, diğer yandan kendisini paradigması üzerinde inşa etme göreviyle karşı karşıyadır. Bu sebeple özelde Batı'ya karşı öykünmesini sona erdirerek ancak kendisi dışındaki kültürlerle de yüzleşip sağlıklı ilişkiler kurmak yükümlülüğünü unutmamalıdır.

Hiç şüphesiz böyle bir çalışmanın vücuda gelmesi her bakımdan geniş bir katkı ve emeği gerektirmektedir. Bu bağlamda bu kitaba makaleleriyle katkıda bulunan tasavvuf sosyoloji, din sosyolojisi, hadis, felsefe gibi farklı disiplinlerden hocalara hassaten teşekkürlerimi arz ederim. Bu tür çalışmaların başlatıcısı olan ve öncülük rolünü yerine getiren Prof. Dr. Bünyamin Solmaz ve Prof. Dr. Mehmet Bayyığit hocalarıma şükranlarımı sunuyorum. Yine bu seri çalışmaları yayımlama noktasındaki özverileri ve duyarlılıkları için Eskiyeni yayınları ile Hüseyin Nazlıaydın beye özellikle teşekkür ediyorum. Bütün çalışmalarda olduğu gibi bu kitap ta da başta eşim olmak üzere ailemin ve bilhassa torunlarım İrem ile Asaf Bera'nın benim için motivasyonlarını zikretmeliyim. Çalışmamızın bilim dünyasına katkılarını temenni ediyorum.

Gayret bizden, başarı Allah (CC)'tandır.

Prof. Dr. Mustafa TEKİN
Üsküdar 2025

